

a protestánsok üldözése;
az általános elkeseredés következményei.

III. Összefoglalás.

Teljesültek-e nemzetünk reményei a felszabadító háborúk befejezése után, Sz.? (—) Mit jegyeztél meg Kollonics alkotmánytervezetéről, J.? (—) Beszélj a telepítésekről, K.! (—) Mi volt ezzel Kollonics célja, G? (—) Milyen jogokat biztosított a telepéseknek, M.? (—) Mit jegyeztél meg az újszerzeményi bizottságról, H.? (—) Milyen törvénytelenések tetézték még a sérelmeket, B.? (—) Mi lett a következménye a sorozatos alkotmánysérelemnek, A.? (—)

Szemléltetés. A Márki-féle 99. sz. tört. szemléltető falikép bemutatása kapcsán Kollonics nemzetgyengítő politikájának eszközeit áttekintőleg összegezzük.

Szemelvény. A korhangulat érzékeltetésére szolgál végül az „Oh szegény magyarság!... című kuruc történelmi ének bemutatása.

K. Bedekovich Lajos

Német nyelv.

A tulajdonító eset fogalmának megértetése az első osztályban.

A német nyelvtan egyik legnehezebb fejezete a főnév eseteinek megértetése. Már maga az „eset” elnevezés is alkalmas arra, hogy a tanuló fejében homály keletkezzen, s beletelik egy kis idő, míg meg tud vele barátkozni. A tanuló ugyanis az idegen nyelvjelenséget anyanyelvén át próbálja megérteni, s a tanár is jól teszi, ha ezt az utat követi valamely idegen nyelvi forma megvilágításakor. Itt aztán kétféle eset lehetséges: vagy van egyezés a két nyelv közt, vagy nincsen. Ha van, akkor könnyű a dolog, csak rá kell a gyermeket vezetni a meg egyezés felismerésére. Ha azonban nincsen, akkor elő kell szedni didaktikai ügyességünket, s valamiféle módon hídat kell verni az anyanyelvről az idegen nyelvre. Sokszor éppen a nyelvi jelenségek merőben elütő volta az, ami frappáns módon hat, és maradandó nyomot hagy a tanulók lelkében.

A főnevek hajlításának esetében az anyanyelv és a német nyelv közötti különbség a középső helyet foglalja el. Van benne valami egyező vonás is; hiszen a magyar nyelvben is van alany, tárgy, részeshatározó és birtokosjelző; de a megegyezésnél nagyobb az elütő vonás: a névelők hajlítása. A magyar nyelv ra-

goz, a német nyelv hajlít. De különbséget jelent a magyar nyelvhez viszonyítva az „*eset*“ elnevezés is. Hiszen egészen mást ért eseten a magyar ember, pl. az ilyen kifejezésekben: súlyos eset, nagy eset, ellenkező eset, stb., mint amilyen „*eset*“ról itt szó lesz. Az *eset*-nek ilyen értelmezése nyomán nehéz hídát építeni az alany-, tárgy- stb. *eset*hez. Erre is ráillik a „nehéz *eset*“ kifejezés — s mégis megoldható egy kis didaktikai ügyeskedéssel. Legelőször az alannyal kapcsolatban kerül szóba az *eset* — mint alanyeset. Tehát először az „*eset*“ kifejezést kell tisztázni. Hogyan történik ez? Természetesen mondatból indulok ki, ezért felteszem a kérdést: Ki tud valamit a tanulórol mondani? Wie ist der Schüler? Felelet: Der Schüler ist fleißig. (Felírjuk.) Miért írtuk a Schüler szót nagy betűvel? (Mert főnév.) És mint mondatrész micsoda a mondatban? (Alany.) Hogyan kérdezzük az alany után? (Ki? Mi?) Németül: Wer? Was? Helyes, tehát mi lehet a főnév a mondatban ha ki? mi? kérdésre felel? (Alany.) A németek ezt úgy mondják, hogy abban az *eset*ben, ha a főnév mint alany szerepel, akkor az a főnév *alanyesetben* van. Tehát a mi mondatunkban is a Schüler főnév, mint alany, milyen *esetben* van? (Alanyesetben.) Mondjatok még egy csomó főnevet, melyek alanyként állnak. Der Tisch: der Tisch ist grün. Die Tafel: die Tafel ist schwarz. Das Kind: das Kind steht stb. Tehát mik ezek a főnevek a mondatban? (Alanyok.) Ezért milyen *esetben* állanak? (Alanyesetben.) Megfigyeltétek, megváltozott-e a főnevek névelője azáltal, hogy a főnév alany lett a mondatban? (Nem változott.) Tehát melyek az alanyesetű főnevek névelői? (Der die, das, s a többesszámban die.) Ez azért fontos, mert így a névelők is elárulják, hogy a főnév alanyesetben van. Felírom:

Alanyeset:	der	die	das	die
	hím,	nő,	seml.	több.

No, de elég az alanyesetből. A gyermekek zökkenő nélkül jutottak az „*eset*“ fogalmához. A többi *eset* tárgyalásakor már nem okoz nehézséget az „*eset*“ elnevezés, s a főfigyelmet az *eset* lényegére: a tárgyra, a részes határozóra, a birtokosjelzőre fordíthatjuk. A tárgyeset megértetése nem okoz különös nehézséget, hiszen a magyar nyelvben is van tárgy, (egyező vonás) s csak a kifejezésbeli különbséget kell megfigyeltetni. A magyarban a t rag, a németben a névelő és a mondat értelme fejezi ki a tárgyat.

Egészen más a helyzet a tulajdonító *eset* megértetésénél, mert itt tisztázni kell 1. magának az *esetnek* a fogalmát; 2. az előljárókkal kapcsolatos használatát. Ugyanis a „tulajdonító *eset*“ elnevezés nem magyarázza meg az *eset* jelentését olyan magától értetődően, mint akár az alany, akár a tárgyeset elnevezés. Ezért szokták a tulajdonító *eset*et *adó* *esetnek* is mon-

dani, vagy a magyar nyelvtan hasonló jelentésű részes határozója nyomán részes esetnek.

De bárminek nevezzük is el, legelőször abban a formában kell a tanulóval megismertetni, amely megfelel a magyar -nak -nek ragos névszónak. A legszemléletesebben úgy hajtható végre a tulajdonító eset megismertetése, hogy adunk valamit a tanuló-
nak és azt ilyenformán beszéljük meg: Ich gebe das Buch *dem* (kiemelve) Schüler. Wem? (Kinek?) Dem Schüler. (A tanuló-
nak.) Ismételjük mindnyájan: Dem Schüler. (A tanuló-
nak.) No, most figyeljétek csak meg, hogy az egyes nyelvek, hogyan gondolkodnak a dem Schüler felől. A lati n azt mondja: Én adtam a tanuló-
nak, tehát a tanuló *adó* esetben (dativ) van. A magyar azt mondja: Én a tanulót egy könyvben részesítettem, ő valami-
miben részesült, tehát ez a szó „*dem Schüler*“ részes esetben áll. De hívják a részes esetet *tulajdonító* esetnek is. Vajjon miért? Mert ha a tanuló-
nak adiam a könyvet, akkor az az ő tulajdona, a könyvet neki tulajdonítjuk. Ezért mondhatjuk, hogy a tanuló mint a könyv tulajdonosa *tulajdonító* esetben áll. A tankönyvünk is ezt az elnevezést használja, tehát mi is így hívjuk majd. A német nyelv a „kinek? minek?“ kérdésről nevezte el ezt az esetet Wemfall-nak. (Kinek-eset.)

Tehát a *der* Schüler tulajdonító esete *dem* Schüler. Milyen nemű szó a *der* Schüler? (Hímnemű.) Mondjatok még sok ilyen hímnemű szót. (Felsorolás.) Mindegyiknek mi a névelője? (*Der*.) Hát a tulajdonító esetben hogy lesz? (*Dem*.) Helyezzük mind tulajdonító esetbe. (Átalakítás *dem-re*.) Mi a magyar megfelelője? (-nak, -nek.) Felírom a táblára: *der* (alá) *dem*.

No, de most adjuk a könyvet egy leánytanuló-
nak is. (Régebbi megállapodás szerint az osztály jobb sarka a „*sie*“ sarok, s aki odaáll, az leánynak számít.) Tehát kiállítok egy gyermeket a leánysarokba és ismét mondom: Ich gebe das Buch *der* (hangsúlyozva) Schülerin. A leánytanuló-
nak. Kérdezzük csak: kinek adtam? A tanulóleánynak: *der* Schülerin. Milyen esetben állhat a „*der* Schülerin“? (Tulajdonító esetben.) Miért? Mert megfelel a -nak, -nek ragos részes határozónak. Milyen nemű a Schülerin? (Nőnemű.) Tehát névelője: *die*. És mi lett a *die*-ből a tulajdonító esetben? (*Der*.) Felírom ezt is: *die* (alá) *der*. Mondjunk sok nőnemű főnevet és helyezzük tulajdonító esetbe.

Most már hányféle tulajdonító esetünk van a táblán? (Két-
féle: *dem*, *der*.) Az első hímnemű, a második a nőnemű főnevek tulajdonító esete. No, még egy hiányzik. (A semleges főnevéké.) Ezen is tudunk segíteni. Jöjjen csak ide egy kisgyerek (*das* Kind) és adjuk neki is oda a könyvet; Ich gebe das Buch *dem* Kind. (Olyan, mint a hímnemű tulajdonító eset.) Felírom; *dem* (alá) *dem*. Utóljára most több gyereknek adok könyvet; figyel-
jétek csak meg a tulajdonító esetet: Ich gebe das Buch *den*

Schülern, den Schülerinnen, den Kindern. (Itt csupa *n* hallatszik.) Helyes, én úgy is szoktam nevezni: en-nes eset. De ez is milyen eset? (Tul. e.) De itt hány gyereknek adtam könyvet? (Soknak.) Tehát milyen számban álló tul. eset ez az ennes eset? (Többes sz.) Irjuk fel: die (alá) den *n*.

A tábla képe ilyen:

Alany eset: Him.   Nő.   Sempl.   Többes sz.

                          der   die   das   die

Tul. eset: dem   der   dem   den   *n*

A tábla segítségével sokszoros gyakorlás következik. A gyermekek különféle nemű főneveket mondanak, s ezeket egyes-többesszámú tul. esetben helyezzük. Majd -nak, -nek ragos magyar főneveket fordítunk németre, s ezáltal még szemebetűnőbbé tesszük a magyar és német nyelvi különbséget. (Ragozás, hajlítás.)

Most elővételtem a könyvet és elolvastatom a következő mondatokat a már ismert gyakorlatokból. (Lux—Altai I. o. nyelvkönyv 10. és 11. Übung.)

1. In dem Bauch haben wir den Magen.

Van-e itt tul. eset? (dem Bauch.) Fordítsuk le. (A hasban van a gyomrunk.) Hát hol van itt a tul. eset -nak, -nek ragja? Nincs. Ellenben milyen rag van itt? (-ban, -ben.) Lássátok, nemcsak a -nak, -nek, hanem a -ban, -ben rag jelenlétében is tul. esetben van a főnév. Melyik német szócska jelenti a -ban, -ben ragot? (In.) Mi ezt már ismerjük, hogyan is neveztük? (Elöljárónak.) Tehát ebben a mondatban az *in* előljáró kívánja a tul. esetet.

2. Más mondat. In der Brust haben wir das Herz. Melyik itt a tul. eset? (der Brust.) Miért nem *dem*? (Mert nőnemű.) Itt sincs -nak, -nek ragos főnév. Hát akkor miért van itt tul. eset? (Az *in* előljáró kívánja itt is.)

3. Más mondat. Mit der Hand arbeiten wir. A kézzel dolgozunk. Van-e itt tul. eset? (-val, -vel ragos.) Mi felel meg ennek a ragnak? (A *mit* előljáró.) Tehát a *mit* előljáró miatt van itt a tul. eset.

4. Más mondat. Mit dem Fuß gehen wir. A gyermekek az előbbieken alapján most már önállóan állapítják meg, hogy a tul. eset itt „*dem Fuß*“, és hogy ez sem -nak, -nek raggal kifejezett tul. eset, hanem a „*mit*“ előljáró kívánja itt a tul. esetet.

5. Uj mondat. Mit den Augen sehen wir. A gyermekek itt is meg tudták állapítani a tul. esetet, sőt felismerték, hogy itt többes számú tul. esetről van szó. Erre rávezette őket a „den“ névelő és a többesszámú főnév. A tulajdonító eset itt is a „*mit*“ előljáróra volt visszavezethető.

6. Más és utolsó mondat: Ich habe an der Hand fünf Finger. A gyermekek megállapításai: a tul. eset itt „*der Hand*“ (nőnemű.) Ez sem -nak, -nek ragos részes esettel fordítható le, hanem

az -on; -en, -ön raggal, melynek megfelel a német „an“ előljáró. Tehát ez kívánja a tulajdonító esetet.

Most már foglaljuk össze a tulajdonító esetről tanultakat.

Első kérdés: A német tulajdonító esetnek milyen magyar határozó felel meg? (-nak, -nek ragos részeshatározó.)

Második kérdés: Miféle más ragok is szerepelnek még a tulajdonító eset felidézésében? (-ban, -ben; -val, -vel; -ön, -en, -ön.) Ezeket a német milyen szócskával fejezi ki? Előljáróval. (in, mit, an.)

Emlékeztetőül írjuk le füzetünkbe a következőket:

A tulajdonító eset. (Wemfall.)

Kérdése: kinek?, minek? (wem?)

Használat: 1. -nak, -nek ragos névszóval.

2. mit, (-val, -vel); in (-ban; -ben); an (-on, -en, ön) előljárókkal.

Névelői:

Him. Nő. Seml. Többes.

dem der dem den n (a tulajdonító eset többes számú ragja.)

Házi feladat: Másoljunk le a könyvből tulajdonító esetet tartalmazó mondatokat. Húzzuk alá a tulajdonító esetű főnevet.

Jármai Vilmos.

Mennyiségtan.

Törtszámok szorzása.

Tanítás a polgári iskola II. osztályában.

Miután a tanulók a tört értékváltozásával kapcsolatban a törtek egész számmal való szorzását már megismerték, ennek az órának a feladata rávezetni őket a szorzás többi esetére. Az alaposabb begyakorlás a következő órára marad. A szorzást közvetlenül megelőző órák anyaga az összedás és a kivonás volt.

I. Számonkérés.

1. Házi feladat. (A felügyelők jelentése után összehasonlítjuk a példákat. Minden példát más tanuló olvas fel. A hibás megoldást a tanulók megjelölik, otthon megkeresik a hibát és a példát kijavítják. Amennyiben valamely példát sokan hibásan oldottak meg, a példát közösen kidolgozzuk.)

Halljuk a példákat!

$$\frac{8}{9} - \frac{3}{4} = \frac{32}{36} - \frac{27}{36} = \frac{5}{36}$$

$$3\frac{5}{8} - 1\frac{1}{4} = 3\frac{5}{8} - \frac{2}{8} = 3\frac{3}{8}$$

$$15\frac{1}{3} - 2\frac{1}{6} = 13\frac{2}{6} - \frac{1}{6} = 13\frac{1}{6}$$

$$10\frac{2}{3} \cdot P - 3\frac{1}{2} \cdot P = 7\frac{4}{10} \cdot P - \frac{5}{10} \cdot P = 6\frac{9}{10} \cdot P = 6.90 \cdot P$$

$$30\frac{5}{12} - 8\frac{11}{20} = 22\frac{25}{60} - \frac{33}{60} = 21\frac{52}{60} = 21\frac{13}{15}$$

$$48\frac{1}{9} - 19\frac{7}{12} = 29\frac{4}{36} - \frac{21}{36} = 28\frac{19}{36}$$